

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kilpiö, Juha-Pekka

Title: Tähtienvälistä ainetta

Year: 2018

Version: Published version

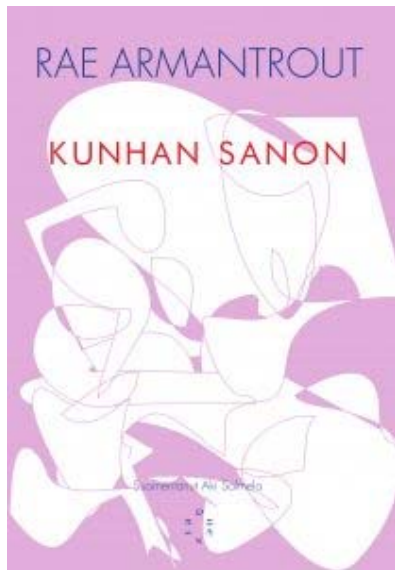
Copyright: © Kilpiö & Lukukeskus, 2018.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kilpiö, J.-P. (2018). Tähtienvälistä ainetta. Kiiltomato, 15.1.2018. <http://www.kiiltomato.net/rae-armantrout-kunhan-sanon/>

Tähtienvälistä ainetta

Juha-Pekka Kilpiö, 15.1.2018

Rae Armantrout: Kunhan sanon 160 s., Poesia
2017 Kääntäjä(t): Aki Salmela

Kunhan sanon, **Aki Salmelan** suomennosvalikoima **Rae Armantroutin** runoudesta, on tervetullut paristakin syystä. Se esittelee Armantroutin verrattoman omintakeisena tekijänä mutta liittyy samalla laajempaan kirjallisuushistorialliseen kontekstiin sikäli, että jatkaa ja monipuolistaa language-runouden vastaanottoa Suomessa. Se puolustaa paikkaansa käännöksenä – angloamerikkalaisen kirjallisuuden kohdalla tämä ei ole aina selvää –, koska sen säemuodolla on potentiaalia tarjota herätteitä myös suomalaiselle runoudelle, joka ei nykyisellään käytä säkeen mahdollisuuksia siinä mitassa kuin voisi.

Armantrout vieraili Helsingissä Runokuussa vuonna 2015, ja suomennos on osin tuon vierailun hedelmiä. Edellisenä vuonna vieraana oli toinen languageläinen, **Ron Silliman**, joka on tehnyt paljon yhteistyötä Armantroutin kanssa. Tuolloin ilmestyi Salmelan käännöksenä Sillimanin teos *Auringonlaskun roinaa* (*Sunset Debris*, 1986), yksi yhtenäinen tekstikappale, joka koostuu koko mitaltaan kysymyslauseista. Sitä voi pitää yhtenä languagen klassikoista, ja se on innoittanut moniin tribuutteihin suomeksikin – viimeisin on **Kari Aronpuron** ”Kysymyksiä” kokoelmassa *pelkkää barnumia* (2014). Sillimanista kiinnostunut runouden ystävä perehtyy tietysti myös Armantroutiin, ja päinvastoin.

Language haastoi minäkeskeistä mutta universaalina esiintyvää tunnustuslyriikkaa.

Tietyin osin Armantroutia kannattaa lukea vasten languagen poetiikkaa – siksikin, että hänen runoutensa ei mitenkään pelkisty siihen. Language pyrki haastamaan minäkeskeistä mutta universaalina esiintyvää tunnustuslyriikkaa, joka 1970- ja 80-luvulla hallitsi amerikkalaisen

runouden ”virallista säekulttuuria”, kuten **Charles Bernstein** on sitä nimittänyt. (Armantroutin runoja ”Matkalla pihan poikki” ja ”Näkyvyys” voi lukea tuon tendenssin parodiana.) Sen sijaan language korosti kielenkäytön sosiaalista kontekstia ja runouden keinotekoisuutta. Kuten Bernstein muotoilee: ”Runoudessa tosiseikat ovat ensisijassa / tehtyjä”.

Usein on luuloteltu languagein olevan lähinnä kuivakkaa teoriareferaattia. Armantrout on kuitenkin todennut, että kritiikki ja mielihyvä eivät sulje toisiaan pois ja että kielitietoinen runous on sekin kokemuksellista. Hänen oma tuotantonsa olennoi tätä periaatetta hienosti. ”Kanssa”-nimisessä runossa jokin minä sanoo:

*Kirjoitan asioita
osoittaakseni muille
myöhemmin
tai osoittaakseni itselleni
etten ole yksin
kokemukseni kanssa.*

Mutta seuraava säkeistö kääntää huomion siihen, miten juuri muille osoittaminen muotoaa tuota kokemusta:

*”Kanssa”
on sana, joka
tulee mieleen,
mutta se ei ole
oikea sana tässä.*

Kommunikaatioon kutsuessaan Armantroutin runous kysyy samalla, missä määrin jokin kokemus on jaettavissa ja kenen kesken.

Valittuja runoja

Pari Armantroutin runoa on aiemmin ilmestynyt **Markku Innon** *Lännen kieli* -antologiassa (1992), mutta niillä ei vielä pääse kovin pitkälle. Salmelan *Kunhan sanon* sisältää materiaalia lähes neljänkymmenen vuoden ajalta, alkaen esikoiskokoelmasta *Extremities* (1978). Siinä painottuu 2000-luvun tuotanto, mikä on ymmärrettävää, sillä Armantrout on viime vuosina

julkaissut tiuhempaan ja laajempia teoksia. Eniten runoja on kokoelmista *Versed* (2009) ja *Itself* (2015). Tällainen painotus muistuttaa osuvasti, että language-runoilijat eivät millään lailla jämähtäneet 70-luvulle. Uusimpiin kuuluvan ”Perintö”-runon sanoin (teoksesta *Partly*, 2016):

”Oletko ajatellut paljonkin
omaa perintöäsi?”

*Olen perintöni
vanki.*

No enkä ole.

Armantroultilta on ilmestynyt englanniksi kaksi valittujen runojen kokoelmaa: *Veil* sisältää runoja esikoisesta vuoteen 2001 ja *Partly* siitä eteenpäin vuoteen 2015.

Suomennosvalikoiman otanta tuotannon ensipuoliskosta sisältää samoja runoja kuin *Veil*. Vaikuttaa siis siltä, että *Kunhan sanon* on koostettu enemmän *Veilin* kuin alkuperäisten kokoelmien ehdoilla. Sen sijaan otanta vuodesta 2001 eteenpäin on huomattavasti laajempi eikä suomennos tukeudu pelkästään *Partlyyn*. Missä tahansa valituissa runoissa tietysti menetetään jonkin verran tärkeää informaatiota, mitä tulee esimerkiksi parateksteihin, kuten nyt se, että alkuperäisessä *Itself*-kokoelmassa on kannessa kuva koristelijaravusta, mottolause **Elizabeth Kolbert**in teoksesta *The Sixth Extinction* (2014, suom. *Kuudes sukupuutto*, 2016) ja kolme nimettyä osastoa – kaikki elementtejä, jotka vaikuttaisivat luentaan.

Runouden ja runousopin suhde on hedelmällinen ja aidosti vastavuoroinen.

Kaikkiaan otanta on varsin kattava ja käy kyllä tuotannon synekdokeesta, mutta huomautan silti joistakin poisjätöistä. Yksi languagen keskeisiä seikkoja on tekijöiden kiinnostus teoriaan ja tutkimukseen. Tämä näkyy siinä, että runouden ohella esseetuotanto on ollut vähintään yhtä runsasta ja vaikutusvaltaista. Välttämättä tekstilajeja ei edes voi erottaa toisistaan, kuten Charles Bernsteinin runoessee-esseeruno ”Absorptio ja keinotekoisuus” (teoksessa *Runouden puolustus*, 2006) hyvin osoittaa. Runouden ja runousopin suhde on siis hedelmällinen ja aidosti vastavuoroinen. Siksi olisi ollut paikallaan ja runoille eduksi ottaa mukaan joitakin Armantroutin esseitä, esimerkiksi toisiaan täydentävä ja edelleen ajankohtainen kaksikko

”Why Don’t Women Do Language-Oriented Writing?” (1978) ja ”Feminist Poetics and the Meaning of Clarity” (1992). Salmelan aiemmin kääntämän *Auringonlaskun* jatkoksi olisi hyvin sopinut Sillimanin ja Armantroutin yhdessä kirjoittama proosaruno ”Engines”. Armantrout on ollut mukana myös kymmenen language-runoilijan yhteistyöprojektissa *The Grand Piano*, alaotsikoltaan ”An Experiment in Collective Autobiography”, josta siitäkkin olisin mieluusti nähnyt jonkin näytteen. Oli miten oli, ne runot, jotka kokoelmaan *on* valittu, luontuvat käännöksinä hienosti.

Konstellaatioita, heijastussumua

Runokuun haastattelussa Armantrout kertoi kirjoitustekniikastaan, että hän esimerkiksi keräilee erinäisiä fraaseja tai fraasin palasia, joita sattuu tulemaan vastaan missä milloinkin. Hän on käyttänyt myös termiä ”muka kollaasi” (*faux-collage*): tällöin materiaali ei välttämättä ole suoraan lainattua mutta saa aikaan vaikutelman, että voisi olla. Tuotannossa tulee kautta linjan ilmi se languagen perusvakaumus, että kieli toimii aina jossain sosiaalisessa tilanteessa tai tuottaa sellaisen (mikä muuten tarkoittaa, että se on kaikkea muuta kuin hermeettistä tai nurkkakuntaista): ”*En ole yksin tässä / lauseessa.*”

Eriyksen kiinnostavaa Armantroutin runoudessa, myös suomennettuna, on säemuoto. Säkeet ovat lyhyitä, säkeenylityksiä on paljon, ja usein yksi virke – pitkäkö ja monipolvinen mutta yleensä aivan kieliopillisesti jäsenetty – jakautuu moneen säkeeseen ja muodostaa yksin kokonaisen säkeistön.

Virkerakenteen ja graafisen asemoinnin suhde on siten jännitteinen. Moni runo jakautuu osiin, jotka on eroteltu asteriskeilla, ja edelleen säkeistöihin, jotka on eroteltu tyhjillä riveillä. Sen lisäksi yksittäisiä fraaseja ja sanoja on merkitty erilleen lainausmerkein ja kursiivilla. Syntyy omintakeinen vire, kun jopa yksittäiset sanat latautuvat koomisesti tai alkavat vaikuttaa muuten epäilyttäviltä. Tuoreemmassa tuotannossa katkonaisuus hieman loivenee ja runot etenevät selkeämmin jonkin aiheen varassa, mutta aiheet ovat sentään sumeita ja epävakaita: kvarkkeja ja tapahtumahorisontteja.

Keskipakoinen fragmenttimuoto oli alkulanguagen keskeisiä keinoja haastaa narratiivia, mutta Armantroutin tapauksessa vähintään yhtä tärkeitä ovat sellaiset edeltäjät kuten **Lorine Niedecker**, joka liitetään yleensä Objektivisteihin (muuta: **Louis Zukofsky** ja **Charles**

Reznikoff), ja aivan erityisesti **Emily Dickinson**. Dickinsonillakin lauserakenne ja graafinen asu – kuulut ajatusviivat – haastavat jatkuvasti toinen toistaan. (Suomennoksia vertaamalla yhteyksiä ei tosin huomaa, siinä määrin siloteltua ja virtaviivaista amherstiläistä meille on toistaiseksi tarjottu.)

Armantrout on 2000-luvun teoksissaan ollut erityisen kiinnostunut kosmologiasta.

Vaikka alkuteksteissä on variaatiota sen suhteen, käytetäänkö viisi- vai kuusikärkistä versiota, asteriski on yhtä kaikki osuva typografinen merkki sikäli, että se muistuttaa ikonisesti tähteä (kreikasta juontuva sana tarkoittaa juuri 'pieniä tähtiä'). Kun säekonstellatio näin vertautuu tähtikuvioon, ei ole sattumaa sekään, että Armantrout on 2000-luvun teoksissaan ollut erityisen kiinnostunut kosmologiasta. Muodossa on siis kaiken aikaa käynnissä tietty jännite fragmenttien ja jonkin korkeamman järjestyksen välillä, tai oikeammin se kysyy lukijan taipumusta projisoida merkitseviä hahmoja kohtaamaansa dataan.

Konstellatioaiheen metatekstuaalinen sovellus löytyy niin ikään Armantroutin ystävän **Lyn Hejninianin** teoksesta *My Life* (1980/1987): "It was awhile before I understood what had come between the stars, to form the constellations" ("Kesti hetken aikaa ennen kuin ymmärsin, mitä oli tullut tähtien väliin muodostamaan tähtikuviot"). Armantroutin runoa "Kokonaisluku" voi lukea vastauksena tähän:

1

Yksi mikä?

Yksi käsitys?

Ei käsiä.

Ei tähti-

joukkoa. Jokin pimeä

läpäisee sen.

[...]

*”Pimeä” tarkoittaa
jotain mikä ei näy,*

*jotain mikä ei ole altista
suggestiolle.*

On siis olennaista, että kukin lausuma säilyy avoinna kontekstiltään ja suhteessa ympäröiviin lausumiin, ja tässä Salmela onnistuu tarkoin. Käännös itse asiassa hyötyy siitä, että suomessa ei ole tarvis valita määräisen ja epämääräisen artikkelin välillä.

Ainetta ja säteilyä

Säemuodon lisäksi keskeistä on kysymys kielen materiaalisuudesta. Materiaalisuus on totta kai yksi tutuimpia languageen liitetyistä avainsanoista, ja paljolti sitä kautta se tuli myös suomalaisen nykyrunouden keskusteluihin jo ainakin vuosikymmen sitten. Armantroutilla on yhtä kaikki materiaalisuuteen oma vinkkelinsä. Lähes ohjelmallisesti toistuu motiivi, että kielellä on fyysikaalisia ominaisuuksia ja se toimii samassa voimakentässä muitten objektien kanssa: *”Hanhilogolla / varustetut kukkavaasit // lauseen / molemmin puolin.”* *”Tuijotan reunaa // kunnes sana / tulppaani // nousee esiin / sieltä mistä odotinkin.”*

Käännös hyötyy siitä, että suomessa ei ole tarvis valita määräisen ja epämääräisen artikkelin välillä.

Rekisterien ja diskurssien moneus on olennainen osa tuotantoa, ja suomennoksen on syytäkin pitää sitä ensisijaisena, mutta muutaman kerran sattuu, että äänteellinen tekstuuri hieman kärsii. Siinä missä alkutekstin parisäettä *”the glitter of edges / again catches the eye”* on syytä lukea vähintään foneemi kerrallaan, suomennoksen *”terien välke / vangitsee jälleen katseen”* vetoaa, niin, lähinnä näköön. Mutta parhaassa tapauksessa juuri kysymykset visualisoinnista ja samalla runokuvan ongelmista on itsessään muotoiltu aidon lyyrisesti: *”Hiipuva laserpulssi // Hiipuvaa laserpulssia kuvaava informaatio // on taltioitu // on koodattu // atomien / pyörimistiloihin.”*

Aluksi

Languagen vastaanotto Suomessa on toistaiseksi ollut melko miesvaltaista. Armantrout-käännöksellä Salmela ja Poesia korjaavat tilannetta. Tähän asti kaikki hyvin (ks. myös Lyn Hejinian *Tuli & Savussa* 3/2016). Seuraavaksi voi sitten toivoa, että muutkin erot ja mutkikkaammat positiot otetaan huomioon – esimerkiksi rodun ja etnisyyden kysymykset kuten **Erica Huntin** ja **Mei-mei Berssenbruggen** runoudessa. Toivon myös, että *New Narrative* -suuntaus, eräänlainen languagen queerimpi rinnakkaisjuonne koordinaatteinaan 1970–80-luvun San Francisco, löytäisi jossain muodossa tiensä meille. Joitain viitteitä sen kirjosta antaa **Dodie Bellamyn** ja **Kevin Killianin** tuore antologia *Writers Who Love Too Much. New Narrative Writing 1977–1997* (2017). Tuttujen **Kathy Ackerin** ja **Chris Krausin** lisäksi on vielä paljon löydettävää.

[Lisätietoa internetissä](#)[Armantroutin haastattelu Nuoressa Voimassa](#)[Varhaisteokset](#)[Extremities \(1978\)](#) ja [The Invention of Hunger \(1979\)](#) [Eclipse-arkistossa](#)[Essee ”Cosmology and Me”](#) [Jacketissä](#)[Luenta Runokuussa \(kohdasta 3:30:00\)](#)[Aki Salmelan haastattelu](#)[Aamulehdessä](#)